

HYVINVOINTIVALTION LUPAUSTEN MURENEMINEN

–Finanssikriisin vaikutus toimeentulotukeen ja diakoniatyöhön

Aarni Moisio
Opinnäytetyö, syksy 2016
Diakonia- ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi + diakoni (AMK)

TIIVISTELMÄ

Moisio Aarni. Hyvinvointivaltion lupauksen mureneminen –Finanssikriisin vaikutus toimeentulotukeen ja diakoniatyöhön. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Opinnäytetyö, syksy 2016. 40 sivua, 2 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosionomi + diakoni (AMK)

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvailla ja tuoda tiivistetysti julki vuoden 2008 finanssikriisin ja sitä seuranneen taantuman vaikutukset toimeentulotuen myöntämisessä, sekä diakoniatyöhön. Työn tavoitteena oli ymmärtää finanssikriisin vaikutuksia sosiaalitoimen ja diakoniatyön työnkuvaan ja toimintaympäristöön. Tarkastelunäkökulmani ovat näiden muutosten vaikutukset toimeentulotuen ja diakoniatyön asiakkaisiin, yhteiskunnassamme kaikista heikoimmassa asemassa oleviin ihmisiin.

Tutkimusmenetelmänä käytin kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Aineisto rajattiin vuosiin 2008–2015. Tutkimusaineisto kerättiin seuraavia sähköisiä tietokantoja hyväksi käyttäen: ARTO, Nelli, Melinda ja Google. Hakusanoina käytin edellä mainituissa hakukoneissa: diakonia, lama, toimeentulotuki, muutos, finanssikriisi ja diakoniatyö. Sisäänottokriteerit täyttäviä artikkeleja tuli lopulta kahdeksan, joita käytin kirjallisuuskatsauksessa.

Kirjallisuuskatsauksen tulosten valossa näyttäisi siltä, että 1990-luvun lama vaikutti yhtäläisesti kaikkiin väestöryhmiin, kun taas vuoden 2008 finanssikriisin jälkeinen taantuma vaikutti enemmän köyhään väestönosaan ja hyvin toimeentulevat menettivät suhteessa vähemmän. Artikkeleissa käy ilmi, että diakoniatyön rooli on viime vuosikymmeninä muuttunut oleellisesti. Kun diakoniatyön painopiste oli ennen sielunhoidossa, niin nykyään se on enemmän painottunut taloudellisen tuen antamiseen.

Asiasanat: Toimeentulotuki, diakoniatyö, finanssikriisi, taantuma, lama

ABSTRACT

Moisio Aarni. The erosion of the welfare state promises –The effect of the financial crisis on income support and diaconal work. A narrative literature review. Bachelor's thesis, autumn 2016. 40 pages, 2 attachments. Diaconia University of Applied Sciences. Degree program in Social Services. Social Services + deacon (AMK)

The purpose of this thesis was to describe and to concisely shed light on the 2008 financial crisis and the subsequent downturn's effects on the granting of income support, as well as on deacon work. The aim of this work was to understand the effects of the financial crisis on the job responsibilities and working environment of social and deacon work. The analysis perspective was the effects of these changes on the customers of income support and deacon work, who in our society are the people in the position of the greatest vulnerability.

The research method that was used was a narrative literature review. The literature was limited to the years 2008–2015. The research material was gathered by utilizing the following internet databases: ARTO, Nelli, Melinda, and Google. The search words that were used in the above mentioned databases were: deacons, recession, income support, change, financial crisis, and deacon work. The articles which met the stipulations of the inclusion criteria eventually amounted to eight, which were then used in the narrative literature review.

The results of the narrative literature review appear to imply that the 1990 recession had an equal effect on all demographic groups, while contrastingly the post-recession of the 2008 financial crisis had a larger effect on poorer demographic groups, with the wealthy in relation losing less. The articles show that the role of deacon work has significantly changed in the past decade. The main focus of deacon work used to be in caring for the soul, but nowadays it has become more focused on providing economic support.

Key words: Income support, deacon work, financial crisis, downturn, recession

1 JOHDANTO.....	5
2 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN KESKEISET KÄSITTEET.....	5
2.1 Finanssikriisi	5
2.2 Toimeentulotuki.....	7
2.3 Diakoniatyö.....	9
3 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	10
4 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	11
4.1 Kirjallisuuskatsaus.....	11
4.2 Aineiston hankinta.....	12
4.3 Aineiston kuvaus.....	13
4.3.1 ARTO-tietokannan haulla saatu aineisto.....	14
4.3.2 Nelli-tietokannan haulla saatu aineisto.....	15
4.3.3 Melinda-tietokannan haulla saatu aineisto.....	18
4.3.4 Google-haulla saatu aineisto.....	21
4.4 Aineiston analyysi.....	26
5 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TULOKSET.....	26
6 POHDINTA.....	30
6.1 Kirjallisuuskatsauksen luotettavuus ja eettisyys.....	30
6.2 Tulosten tarkastelu.....	31
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	33
8 LÄHTEET.....	34
LIITE 1: Kirjallisuuskatsauksen pohjana käytetyt artikkelit.....	38
LIITE 2: Toimeentulotuen saajat ja menot vuosina 1985–2010.....	40

1 JOHDANTO

Pyrin työssäni tarkastelemaan vuoden 2008 finanssikriisin jälkeisen laman vaikutuksia toimeentulotuen myöntämiseen ja toimeentulotuen muutosten vaikutuksia diakoniatyöhön. Tarkastelunäkökulmani ovat näiden muutosten vaikutukset toimeentulotuen ja diakoniatyön asiakkaisiin, yhteiskunnassamme kaikista heikoimmassa asemassa oleviin ihmisiin. Käytän menetelmänä kuvailevaa kirjallisuuskatsausta, sillä tutkittua tietoa ja aineistoa on jo paljon tarjolla eri tietokannoissa.

Finanssikriisi oli maailmanlaajuinen ongelma, jonka vaikutukset näkyvät edelleen talouden heikkona kasvuna ja epävakaina tulevaisuuden näkyminä. Pohdin finanssikriisiä taustalla vaikuttavana tekijänä. Kuvaan toimeentulotukea ja teen selkoa siitä, mitä kaikkea siihen kuuluu ja mistä se koostuu sekä sen muutoksia ennen ja jälkeen finanssikriisin. Tarkastelen myös muutoksia diakoniatyön asemassa ja pohdin hieman myös sen kehittämisen tarpeita.

Toimeentulotuesta on tehty paljon tutkimusta ja siitä on tilastotietoa ja kirjallisuustutkimuksiakin. Finanssikriisin vaikutuksista diakoniatyöhön on vähemmän tutkimuksia. Tutkittuani saatavaa materiaalia päädyin lopulta käsittelemään artikkeleita, jotka ovat ilmestyneet finanssikriisin alkamisvuonna 2008 tai sen jälkeen. Aineiston hain helposti lähestyttävistä tietokannoista aiheeseen liittyvillä hakusanoilla.

Miksi juuri kirjallisuuskatsaus? Kirjallisuuskatsaus tarjoaa mahdollisuuden käsitellä laaja-alaisesti aineistoja ja tiivistää tutkitun tiedon paremmin soveltuvaksi jatkotutkimuksia silmällä pitäen. Samalla kirjallisuuskatsaus perehdyttää tutkijan aiheeseen laajalti ja antaa hyvät työkalut toimia alan työtehtävissä tulevaisuudessa. (Salminen 2011, 22.)

2 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Finanssikriisi

Finanssikriisi eli rahoituskriisi sai alkunsa Yhdysvalloista vuonna 2007, kun asuntomarkkinoiden hinnat romahtivat ja suuret sijoituspankit hakeutuivat konkurssiin. Tuhannet asuntovelalliset joutuivat maksukyvyttömiksi. Yhdysvaltojen tilanne heijastui välittömästi Eurooppaan ja myös Suomeen, jonka talous lähti laskuun. (Eurooppatiedotus 2012.)

Finanssikriisillä tarkoitetaan rahoitusmarkkinoiden kriisiä, joka sai alkunsa Yhdysvalloista. Yhdysvaltain keskuspankki FED piti ohjauskorkonsa alhaisella tasolla melko pitkän ajan ja tämä houkutteli ihmisiä ostamaan asuntoja, jolloin asuntojen hinnat kohosivat. Kaikki luottivat siihen, että asuntojen hinnat jatkaisivat nousuaan myös tulevaisuudessa. Pankit ja muut rahoituslaitokset lainoittivat käytännössä maksukyvyttömiä ihmisiä. Kasvun perässä asuntolainaa jaettiin käytännössä kenelle tahansa ja syntyi niin sanotut subprime-luottojen markkinat. Subprime on latinaa ja tarkoittaa ”alle priiman” eli lainoja, jotka eivät hyvin suurella todennäköisyydellä tule maksetuiksi takaisin. Markkinataloudessa subprimella tarkoitetaan korkean riskin sijoituksia kuten esimerkiksi asuntolainoja. (Elo. 2007.)

Hyvin nopeasti yhä useampi asuntovelallinen joutui maksukyvyttömäksi ja suuret pankit ja rahoitusyhtiöt joutuivat velkasaneeraukseen. Pankkien ja rahoituslaitosten luottamus toisiinsa katosi ja yritysten oli vaikea saada lainaa. Finanssikriisi muuttui nopeasti maailmanlaajuiseksi taantumaksi, jonka vaikutukset näkyvät yhä monen maan taloudessa. (Eurooppatiedotus 2012.)

Finanssikriisi näkyi Suomessa suurina irtisanomisina useilla eri työaloilla. Niin suuret metsätalous- ja tietotekniikkayritykset kuin pienemmätkin konsernit joutuivat irtisanomaan paljon työvoimaa, etupäässä nuoria työntekijöitä. Työttömiä tuli paljon lyhyessä ajassa, mihin ei ollut osattu varautua, vaikka 1990-luvun alun lamasta oltiinkin otettu oppia. Heikko ulkomaanvienti ja epävakaut markkinat näkyivät monina piikkeinä työttömyystilastoissa. (Taloussanomat 2011.)

Suomen talous kasvoi vielä vuonna 2007 viiden prosentin vuosivauhtia ja

työttömyys oli alimmillaan sitten vuoden 1991. Julkinen talouskin oli reilusti alijäämäinen ja velkasuhde oli alle 30 %. Sittenmin Suomen talous on mennyt selvästi huonompaan suuntaan. Suomea on ravistellut niin finanssikriisi, vientiteollisuuden romahdus kuin myös Venäjän talouden taantuma. Talouden kasvu on pysynyt paikoillaan jo neljättä vuotta ja velkataakka on kaksinkertaistunut. Myös pitkäaikaistyöttömyys on kohonnut uusiin ennätyslukuihin. (Helsingin Sanomat, Teittinen 2015.)

Vuosina 2008–2009 palkkataso nousi Suomessa enemmän kuin muissa kilpailijamaissa, mikä haittasi Suomen vientiteollisuutta ja sen myötä kilpailukykyä maailmalla. Samaan aikaan Yhdysvalloista alkunsa saanut finanssikriisi romahdutti markkinoiden kysynnän globaalisti ja samalla myös Suomen viennin. Eritoten elektroniikkateollisuus kärsi pahoin. Vuonna 2009 Suomen talous supistui peräti 8 %. Samalla Nokian tulos romahti, paperiteollisuudella meni heikosti ja metalliteollisuuden tuotanto heikkeni. Yksinomaan teollisuudesta on hävinnyt vuodesta 2008 alkaen yli 100 000 työpaikkaa. (Helsingin Sanomat, Teittinen 2015.)

Lukkarisen (2015, 35) pro gradu -tutkielman mukaan on yleisesti osoitettu, että lama tai taantuma vaikuttaa enemmän työllisten hyvinvointiin kuin mitä bruttokansantuotteen lasku ja työttömyyden kasvu itsessään ennustavat. Sosiaalisen pääoman ja varsinkin sosiaalisen luottamuksen vähenemiseltä sekä instituutioiden toiminnan heikkenemisellä on myös merkittävä vaikutus hyvinvoinnin kokemiseen. Kyse ei siis ole vain taloudellisista tappioista. Kriisien vaikutukset eivät ole jakautuneet tasaisesti, vaan vaikuttavat erityisesti heikoimmassa asemassa oleviin kuten vanhuksiin, nuoriin, köyhiin ja sairaisiin.

2.2 Toimeentulotuki

Henkilö on oikeutettu toimeentulotukeen, jos hän ei ole kykenevä itse hankkimaan toimeentuloaan työssä käymällä, etuuksilla tai varoillaan. Henkilö on itse vastuussa omasta elatuksestaan ja velvoitettu huolehtimaan omasta perhekunnastaan. Samalla henkilö on velvoitettu ilmoittautumaan työttömäksi

työnhakijaksi ja sitä myötä hakeutumaan ansiotyöhön. Jos henkilö kieltäytyy ottamasta vastaan tarjottua työtä, julkista työvoimapalvelua tai kuntouttavaa työtoimintaa, voidaan toimeentulotuesta silloin vähentää 20 %. (Laki toimeentulotuesta 1997/1412.)

Toimeentulotuki koostuu kolmesta eri osasta: perustoimeentulotuki, täydentävä toimeentulotuki ja ehkäisevä toimeentulotuki. Toimeentulotuen perusosa on vuonna 2016 485,50 euroa. Perustoimeentulotuki kattaa asumismenot, sähkölaskun, kotivakuutusmaksut ja osan terveydenhuollon maksuista. Perusosalla katettaviin menoihin kuuluvat myös ravintomenot, vaatemenot, henkilökohtainen hygienia, julkisen liikenteen lippumenot, puhelinlasku ja harrastusmenot. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.) Toimeentulotuen määrä lasketaan menojen sekä tulojen ja varojen erotuksesta. Henkilön tulot ja varallisuus otetaan huomioon perustoimeentulotukea myönnettäessä. (Laki toimeentulotuesta 1997/1412)

Täydentävää toimeentulotukea myönnetään silloin, kun henkilöllä on joitain erityismenoja eikä perustoimeentulotuki riitä kattamaan kaikkia menoja. Täydentävää toimeentulotukea myönnetään muun muassa lasten päivähoitomenoihin, lasten harrastemenoihin ja ylimääräisiin asumismenoihin (esimerkiksi muutossa syntyneisiin kustannuksiin). (Opas toimeentulotukilain soveltajille 2013, 113–114.)

Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoitus on edistää henkilön tai perheen suoriutumista arjesta. Samalla ehkäisevän toimeentulotuen tarkoitus on pyrkiä ehkäisemään syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta. Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää esimerkiksi velkaantuneelle tai taloudellisessa hädässä olevalle henkilölle. (Opas toimeentulotukilain soveltajille 2013, 125.)

Toimeentulotukea haetaan kunnan sosiaalitoimesta. Kiireellisessä tapauksessa tukea voi hakea myös tilapäisen oleskelukunnan sosiaalitoimesta. Toimeentulotukihakemusten käsittelyaika on yleensä seitsemän arkipäivää, mutta kiireelliset tapaukset tulee käsitellä jo samana päivänä, kun hakemus on

tehty tai viimeistään seuraavana arkipäivänä. Toimeentulotukea hakevan henkilön on myös halutessaan päästävä keskustelemaan kunnan sosiaalityöntekijän kanssa asioidensa järjestämisestä viikon kuluessa yhteydenoton jälkeen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Toimeentulotuen perusosan myöntäminen ja maksaminen siirtyvät vuonna 2017 sosiaalitoimesta Kansaneläkelaitoksen alaisuuteen. Täydentävä- ja ehkäisevä toimeentulotuki jää edelleen kuntiin. Minkään ei pitäisi muuttua toimeentulotuessa, mikä olisi asiakkaan kannalta oleellista. Hakumenettelyä on pyritty helpottamaan siirtämällä toimeentulotuen käsittely ja maksaminen Kelaan. (Kela 2015.)

2.3 Diakoniatyö

Diakonian tehtävänä on lievittää ja poistaa ihmisten kokemaa hätää. Lisäksi sen tehtävänä on eheyttää ja voimaannuttaa ihmistä yksilönä ja tukea vaikeiden aikojen keskellä. Diakonia vaikuttaa yksilöllisesti, ryhmissä, yhteiskunnassa ja kansainvälisesti. Yksilön kohtaamisessa korostuvat muun muassa sielunhoito, taloudellinen tukeminen ja vaikeissa elämäntilanteissa auttaminen. Ryhmissä korostuvat erilaiset harrastuspiirit ja tukiryhmät. Yhteiskunnallisesti diakonia puhuu ja toimii ihmisarvoisen elämän puolustajana. Kansainvälisesti diakonia pyrkii levittämään kansainvälistä vastuuta köyhistä ja solidaarisuutta. (Sakasti 2016.)

Diakonia on pohjimmiltaan kristillistä palvelutyötä, heikkojen ja sorrettujen auttamista. Heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden tunnistaminen ja sitä myötä auttaminen on kuitenkin vaikeaa. Tämä johtuu siitä, että diakoniatyöllä ei ole varsinaista laissa määrättyä kohderyhmää tai toimintakentän määrittelyä. (Jokela 2011. 23.)

Diakonia on kirkkolakiin perustuvaa, kristillisestä lähimmäisenrakkaudesta esiin nousevaa toimintaa, jonka tarkoitus on viedä apua sinne, missä sitä kulloinkin eniten tarvitaan. Suomessa diakonia on hyvin laaja-alaista. Diakonian

ydinosaamisalueita ovat muun muassa hengellinen työ, asiakastyö, organisaatio- ja kehittämisosaaminen, yhteisöllisyys ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Diakoniatyössä korostuvat ihmisten kokonaisvaltainen kohtaaminen ja auttaminen. (Jokela 2011, 23–25.)

Diakonia tarkoittaa alun perin palvelemista ja diakoniatyö nähdään kirkon harjoittamana sosiaalityönä, missä heikoimmassa asemassa olevia henkilöitä pyritään auttamaan niin henkisesti kuin myös taloudellisesti. Jokaisella seurakunnalla on oltava vähintään yksi virkasuhteessa oleva diakoni, jonka puoleen voi hädässä kääntyä. Diakoni voi avustaa ihmisiä eri tilanteissa, kuten esimerkiksi velkaneuvonnassa, perheneuvonnassa, vammais- ja mielenterveyspalveluissa sekä päihdekuntoutuksessa. Koulutus takaa diakoneille monialaisen osaamispohjan lähes kaikissa arjen tilanteissa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.)

Kirkon tiedotuskeskus uutisoi vuonna 2011, että ruoan jako seurakunnissa on kaksinkertaistunut vuodesta 2008 vuoteen 2010. Tämä tarkoittaa sitä, että yhä useampi joutuu turvautumaan kirkon diakoniatyön tukeen. (Jokela 2011, 17.)

3 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tämän työn tarkoituksena on selvittää, miten vuoden 2008 finanssikriisi on vaikuttanut toimeentulotukien myöntämiseen 2008–2015 ja sen vaikutusta kirkon diakoniatyöhön.

Tutkimuskysymykseni on:

Miten vuoden 2008 finanssikriisi näkyi toimeentulotuen myöntämisessä ja kirkon diakoniatyössä Suomessa vuosina 2008–2015?

4 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsauksen avulla saadaan hahmotettua mahdollinen aikaisempi tutkimustieto rajatusta aiheesta. Kun tutkimustietoa kootaan yhteen ja analysoidaan saatu tieto, tiedetään, millainen tutkimus itsessään on sisällöllisesti ja menetelmällisesti. (Johansson 2007, 3.)

Kirjallisuuskatsausten yhtenä perustyyppinä voidaan pitää systemaattista kirjallisuuskatsausta. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus tiivistää kaikkein olennaisimman tiedon jostakin tietystä aihepiiristä ja on näin paljon suppeampi sisällöltään kuin jäljempänä esiteltävä kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus erittelee olennaisen tiedon ja tarkastelee tieteellisiä tuloksia supistetusti. Laajasta aineistosta käydään läpi vain kaikkein olennaisin. Näin aikaa kuluu paljon tiedon hankintaan ja analysointiin. Tässä kuvaileva kirjallisuuskatsaus on paljon joustavampi. (Salminen 2011, 6, 9.)

Toisena kirjallisuuskatsaustyyppinä on meta-analyysi, joka jaetaan vielä kahteen suuntaukseen: kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen meta-analyysiin. Kvantitatiivinen tutkimus on yleensä tilastoihin perustuvaa tutkimusta. Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään ilmiötä, jota tutkitaan. (Salminen 2011, 14–15.)

Yhtenä yleisimmin käytettynä kirjallisuuskatsausmenetelmänä on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta on usein kuvattu löysäksi ja ei niin tarkasti säädellyksi kuin mitä esimerkiksi systemaattinen kirjallisuuskatsaus on. Aineiston keruu on tehty helpoksi, sillä mitkään metodisäännöt eivät aseta rajoja tai sääntöjä aineiston laadulle. Tutkittavaa ilmiötä voidaan näin helposti tarkastella laaja-alaisesti ja luotettavasti. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus jakautuu narratiiviseen ja integroivaan muotoon. Narratiivisella otteella epäyhtenäistä tietoa järjestetään jatkuvaksi tapahtumaksi ja pyritään helppolukaiseen lopputulokseen. Integroiva kirjallisuuskatsaus on

luonteeltaan systemaattista, mutta narratiivisin maustein. Siihen kuuluu oleellisesti myös kriittinen tarkastelu. (Salminen 2011, 6–8.)

Valitsin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen ja siitä narratiivisen katsauksen. Narratiivinen (eli kertomuksellinen tai tarinallinen) lähestymistapa lähtee siitä, että narratiivisuus on ihmismielen perustavanlainen tapa hahmottaa todellisuutta. Narratiivisuuden avulla monimutkaisen kokonaisuuden voi jäsentää ymmärrettäväksi, eri asiat ja tapahtumat saavat oman paikkansa kokonaisuudessa. Kertomuksellisen otteen avulla voi löytää paitsi järjestystä ja selkeyttä, myös arvoa, mielekkyyttä ja merkitystä. (Hänninen 2000, 58–71.)

4.2 Aineiston hankinta

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Julkaistu vuosien 2008–2015 välillä	Julkaistu ennen vuotta 2008 tai vuoden 2015 jälkeen
Tutkimus käsittelee toimeentulotuen muutoksia kyseisellä aikavälillä. Suoraa kytkentää finanssikriisiin ei ole vaadittu.	Tutkimus ei liity tutkimuskohteeseen tai ei anna tietoa aiheesta
Tutkimus on helposti saatavana eikä aiheuta lisäkustannuksia	Tutkimuksen vaikea saatavuus, aiheuttaa ylimääräisiä kustannuksia

Etsin artikkeleita ensin artikkelitietokanta ARTO:sta, Nelli-portaalista ja yhteistietokanta Melindasta. Koska tuloksia tuli hyvin vähän, tein vielä lisäetsinnän Google-hakukonetta käyttäen.

Etsin ARTO-tietokannasta artikkeleja vuosilta 2008–2015 haulla diakonia, lama ja toimeentulotuki, näin hakutuloksia oli 0 kpl. Toiseksi kokeilin hakua sanoilla diakonia ja muutos ja aikaväli oli vuodet 2008–2015. Tällöin haku tuotti kaksi osumaa. Näistä toinen oli kirja-arvostelu, jota en hyväksy aineistoksi, koska sisäänottokriteerit eivät täyty. Toinen teos (Hyvien ihmisten maa: auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa) puolestaan vaikutti varteenotettavalta teokselta ja

täytti sisäänottokriteerit. Teos tosin on hyvin laaja ja käsittelee asioita myös Euroopan ja kehitysavun osalta koko maailman mittakaavassa, mutta erityisesti artikkeli: ”Julkista vai kansalaisyhteiskunnan apua? Auttaminen Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa” on työni aiheen kannalta hyvinkin keskeinen, joten otin kyseisen artikkelin mukaan aineistooni.

Nelli-portaali antoi kaksi osumaa hakusanoilla diakonia ja toimeentulotuki. Käytin haussa vain kahta hakusanaa, koska Nelli-portaali ei anna mahdollisuutta käyttää useampaa kuin kahta hakusanaa. Löydetyt teokset olivat ”Toisten pankki: Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa” sekä ”Sosiaalityö aikuisten parissa”.

Hain yhteistietokanta Melindasta julkaisuja samoilla hakukriteereillä kuin ARTO-tietokannasta, mutta en saanut yhtään tulosta. Kokeillessani Nellissä käyttämiäni hakusanoja diakonia ja toimeentulotuki, sain joitakin samoja tuloksia sekä kaksi uutta tulosta: ”Perusturva ja poiskäännyttäminen” (väitöskirja) sekä ”Toimeentulotukea, diakoniaa ja ruoka-apua: viimesijainen vastuu ihmisarvoisen elämän turvaamisesta suomalaisessa hyvinvointivaltiossa” (pro gradu).

Koska tuloksia oli vain viisi, päätin kokeilla Google-hakukonetta. Muutamien kokeilujen jälkeen hyväksi osoittautui hakusanaketju: ”toimeentulotuki muutos finanssikriisi diakoniatyö”. Se toi kahtena ensimmäisenä osumana artikkelikokoelman ”Toimeentulotuki 2010-luvulla” ja yksittäisen artikkelin ”Jäivätö pienituloiset finanssikriisin jalkoihin?”. Kokoelman artikkeleista tutkimuskysymykseni kannalta parhaimmat olivat: ”Toimeentulotuen muuttunut asema” ja ”Toimeentulotuen saamisen toistuvuus ja etuuksien päällekkäisyys”.

Täten olen saanut hauillani yhteensä kahdeksan käyttökelpoista artikkelia tai teosta. Näiden sisältöä kuvailen seuraavassa alaluvussa.

4.3 Aineiston kuvaus

4.3.1 ARTO-tietokannan haulla saatu aineisto

ARTO-tietokannasta löytyi vain yksi artikkeli: ”Julkista vai kansalaisyhteiskunnan apua? Auttaminen Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa” teoksessa ”Hyvien ihmisten maa: auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa”. Artikkelin analysoi Suomen evankelisluterilaisen kirkon harjoittamaa auttamistoimintaa, erityisesti diakoniatyötä, yhteiskunnallisen solidaarisuuden edistämistä (kannanotot ja lausunnot) sekä vapaaehtoistoiminnan organisoimista ja edistämistä. Toiseksi artikkelissa analysoidaan suomalaisten kirkkoon kohdistamia toiveita ja odotuksia. Lopuksi tarkastellaan kirkon roolia suomalaisen auttamisen kentällä, erityisesti suhteessa julkiseen sektoriin ja kansalaisyhteiskuntaan. (Grönlund & Pessi 2011, 230.)

Kirkko on pitkään ollut ihmisten mielikuvissa, mutta osin myös toiminnallisesti, julkishallinnollinen yhteisö. Toisaalta kirkko on lähellä kansalaisyhteiskuntaa, siis markkinoiden ja julkisen vallan ulkopuolista, mutta kuitenkin yhteiskunnallista toimintaa. Kansalaisyhteiskunnan toimijoita ovat tyypillisesti erilaiset järjestöt ja liikkeet. (Grönlund & Pessi 2011, 229–230.)

Yksi keskeinen osa kirkon lähimmäisenrakkauden ja keskinäisen vastuun toteuttamista on diakonia. Diakoniatyö on kirkon järjestäytynein auttamisen muoto, se auttaa apua tarvitsevia perheitä, syrjäytyneitä ja syrjäytymisvaarassa olevia, mielenterveyskuntoutujia ja vanhuksia. Diakoniatyö suuntautuu niihin tarpeisiin, jotka muut tahot, erityisesti julkinen sosiaaliturva, jättävät täyttämättä. Suomen 1990-luvun laman jälkeen diakonia suuntautui työttömyyden kasvun ja sosiaaliturvan leikkausten vuoksi taloudelliseen avustamiseen. Vuonna 2006 toteutetun tutkimuksen mukaan kunnissa, joissa oli keskimääräistä enemmän toimeentulotuen saajia ja huostaanottoja, diakoniatyö sai seurakunnalta enemmän varoja ja panosti työikäisiin vanhusten kotikäyntien sijaan. (Grönlund & Pessi 2011, 230–232)

Tutkimusten mukaan vapaaehtoistoiminnasta ollaan kiinnostuneita. Kirkko onkin viime vuosina korostanut rooliaan yksittäisten ihmisten auttamisen halun

kanavoijana toimien tällöin kansalaisyhteiskunnan ytimessä kansalaisten aktiivisuuden institutionaalisen organisaattorin roolissa ja myös aktivismin innostajana. Kirkolta odotetaan sekä käytännön toimintaa että julkiseen arvokeskusteluun osallistumista. Kirkon yhteiskunnallisen roolin tärkeydestä suomalaiset ovat lähes yksimielisiä, myös uskonnollisesti passiiviset ja kirkkoon sitoutumattomat. (Grönlund & Pessi 2011, 233–234.)

Artikkelin mukaan kirkon tulevaisuuden haasteita ovat erityisesti kirkosta eroaminen ja nuorten aikuisten heikko kirkkoon sitoutuminen. Voimavaroja taas ovat erityisesti diakoniatyö, sekä toimitukset ja rippikoulu. Vuosien 2003 ja 2007 välillä diakonian asiakaskontaktit vähenivät lähes kymmenesosalla. Syksyllä 2008 talouden heikkeneminen näkyi diakoniatyön kentällä jo ennen kuin se näkyi uutisissa. (Grönlund & Pessi 2011, 243.)

4.3.2 Nelli-tietokannan haulla saatu aineisto

Nelli -tietokannasta löytyi kaksi kriteerit täyttävää artikkelia. Ne olivat artikkelit ”Kirkon ruoka-apu” ja ”Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat”.

Teoksessa ”Toisten pankki: Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa” artikkeli: ”Kirkon ruoka-apu” kuvataan kirkon ruoka-apua Suomessa sekä tarkastellaan ruoka-avun taustoja, muotoja ja laajuutta seurakuntatasolla. Artikkelin pohtii myös ruoka-avun tulevaisuutta. Ruoka-apu on osa diakoniatyötä. Diakonia on organisoitunut Suomessa poikkeuksellisen vahvasti osaksi seurakuntien toimintaa verrattuna muihin maihin. (Hiilamo, Pesola & Tirri 2008, 115.)

Ennen 1990-luvun lamaa diakoniatyö painottui sielunhoitoon ja ryhmätoimintaan. Ruoka-avun tarve oli vähäistä. Kaikkinensa diakoniatyön asiakaskontaktien määrä lisääntyi voimakkaasti 1990-luvulla. Työikäisten sekä myös lasten ja nuorten osuus asiakkuuksista kasvoi. Työttömät, velkaantuneet, päihdeongelmaiset, sairaat sekä erilaiset kriisiasiakkaat ja moniongelmaiset olivat enemmän edustettuina. (Hiilamo ym. 2008, 11–116.)

Suomen ensimmäinen ruokapankki aloitti Tampereella vuonna 1995. Ruokapankki tuli tarpeeseen ja se oli vain ”laastaria haavoille”, ensiapua. Kirkko koki tärkeäksi mahdollisuuden puhua vallitsevasta hädästä ruokapankkitoiminnan kautta. Taustalla ruokapankkitoiminnassa oli pyrkimys vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, se oli vakava varoitushuuto köyhyys- ja syrjäytymisongelman kasvamisesta. Toimintaa ei tulkittu vain ruuan jakeluksi, vaan osaksi syrjäytymiskehitystä hidastavaa ja ihmisten omaehtoisia selviytymiskeinoja tukevaa laajempaa auttamis- ja vaikuttamistyötä. Tavoitteena oli myös periaatteellisen keskustelun herättäminen ja päätöksentekijöihin vaikuttaminen. (Hiilamo ym. 2008, 116–117.)

Vaikka lama meni ohi ja maan talouden kokonaistilanne parani, niin ruoka-apua jakavien seurakuntien määrä pysyi 2000-luvulla kutakuinkin samana. Alueellinen painopiste siirtyi vähitellen etelästä Itä-Suomen ja pohjoisen alueille, jotka kärsivät muuttotappiosta, työttömyydestä ja väestön korkeasta ikärakenteesta. Monesti ruokajonossa aikansa seissyt siirtyi vähin erin itse auttamaan muita, saaden siten mielekästä ja osallistavaa työtä. (Hiilamo ym. 2008, 120–121.)

Artikkelin mukaan kirkon ruoka-avun tarpeen taustatekijöitä ei ole juuri tutkittu. Viimeisellä luukulla-tutkimushankkeessa selvitettiin kuitenkin esimerkiksi ruoka-avun suhdetta alueelliseen huono-osaisuuteen. Tutkimuksen tuloksena oli, että ruoka-apua myönnettiin vähemmän paikkakunnilla, joissa oli paljon vanhusväestöä. Enemmän sitä myönnettiin paikkakunnilla, joissa oli paljon väkivaltarikoksia ja kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia. Artikkelissa mainitaan, että diakoniatyöntekijöiden mukaan ruoka-avun myöntämisen syy on se, ettei asiakkaalla ole rahaa ruokaan. Tämä liitetään perusturvan matalaan tasoon, mutta olennaisimmaksi nähdään asiakkaan rahatilanne ruoka-avun hakemisen hetkellä. Sosiaalitoimistosta saadut tulot on saatettu käyttää esimerkiksi velkojen maksuun tai päihteisiin. (Hiilamo ym. 2008, 121–122.)

Usein diakonia on viimeinen paikka hakea apua. Ihmisten tilanne on silloin jo niin vaikea ja monimutkainen, ettei ruoka-apu auta pitkälle. Diakoniatyöntekijä tekeekin yhteistyötä muiden tahojen, esimerkiksi perheneuvojan tai

sosiaalitoimen, kanssa. Hän on ikään kuin hädässä olevien ”asianajaja” tai ohjaaja. Osalle ruoka-avun saajista apu on osa säännöllistä toimeentuloa. Pitkäaikaisia avun saajia ovat erityisesti yksinhuoltajaperheet, työttömät ja kansaneläkkeen saajat. Apua hakiessa on mahdollisuus tavata diakoniatyöntekijää tai muita ruuan tarpeessa olevia. Ateriapalvelut voivat toimia myös etsivän diakoniatyön muotona. (Hiilamo ym. 2008, 122–123.)

Artikkeli on ilmestynyt finanssikriisin alkamisvuoden 2008 aikana, mutta finanssikriisi käsitteenä ei artikkelissa tai muuallakaan teoksessa tule esiin. Tärkeä havainto kuitenkin on, ettei ruoka-avun määrässä tapahtunut olennaisia muutoksia taloudellisesti hyvinäkään vuosina. Vakiintuneesta ruoka-avusta oli julkisuudessa käyty keskustelua muun muassa avun tarpeellisuudesta ja ilmaisen ruuan jonottamisen mielekkyydestä. Ruoka-avun taustalla vaikuttavien taloudellisten sosiaalisten ongelmien vakaviin ratkaisuyrityksiin keskustelu ei kuitenkaan ollut johtanut. Ruokajonoista on muodostunut tuttu ja jossain määrin hyväksytty osa arkea. Ehkä finanssikriisin alku näkyy siinä, että artikkelin mukaan heikoimmassa asemassa olleiden ihmisten tilanteen nähtiin monin paikoin heikentyneen. Diakoniatyön näkökulmasta ruuan jakamisen taustalla oli jo pitempään jatkunut ruoka-avun tarve. (Hiilamo ym. 2008, 123–124.)

Teoksen ”Sosiaalityö aikuisten parissa” (2008) artikkelissa ”Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat”, tarkastellaan diakoniatyön muuttunutta roolia viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Perusasetelma on, että vahvan hyvinvointivaltion kehittämisen aikana 1970- ja 1980-luvuilla diakoniatyötä ei ajateltu juuri tarvittavan, kunnes 1990-luvun alun laman myötä tarve taas nähtiin ja toiminta aktivoitui. Sosiaalipoliittinen köyhyys- ja syrjäytymistutkimus 1980-luvulla auttoi löytämään uudelleen perinteisen diakonian. Täten kirkko oli tavallaan jo ennakolta valmistautunut vastaamaan laman haasteisiin ja diakoniatyön uudistumistarpeisiin. (Juhila 2008, 40.)

Diakoniatyön periaatteissa korostetaan aineellisen ja taloudellisen auttamisen lisäksi ihmisten kokonaisvaltaista kohtaamista ja tukemista hyvin samankaltaisesti kuin niissä sosiaalityön eettisissä lähtökohdissa, joissa painotetaan työskentelyä kaikkein huono-osaisimpien parissa, heidän

puolelleen asettuen ja heidän parhaakseen toimien. Tällaisen tehtävän toteuttamista ei artikkelissa kuitenkaan nähdä helppona. Vaikeutena on esimerkiksi kaikkein hädänalaisimpien tunnistaminen ja siten työn oikean kohdentamisen varmentaminen. (Juhila 2008, 41.)

Kun julkiset suojaverkot heikentyivät 1990-luvun talouslaman seurauksena, diakoniatyö suuntautui enemmän taloudelliseen avustamiseen ja työn painopiste siirtyi vanhuksista työttömiin ja pätkätöitä tekeviin työikäisiin. Useimmat avun hakijat saavat julkista, niin sanottua viimesijaista sosiaaliturvaa. Tällaista ovat toimeentulotuki, työmarkkinatuki ja asumistuki. Ne eivät aina riitä välttämättömään elämiseen. Koska kunnissa, joissa on enemmän taloudellista huono-osaisuutta, suurempi osa seurakunnan kuluista käytetään diakoniatyöhön, päätellään diakoniatyön toimivan ”viimeisenä luukkuna” yhteiskunnan muista turvaverkoista läpi pudonneille. Tästä näkökulmasta päätellään, että kunnallinen toimeentulotukeen liittyvä aikuissosiaalityö ei vastaa riittävästi huono -osaisimpien tarpeisiin. Samoin päätellään, että diakoniatyö ”viimeisenä luukkuna” on paitsi taloudellinen tuki, myös ihmisarvoisen elämisen ja olemisen paikka silloin, kun muiden paikkojen ovet ovat sulkeutuneet. Tällainen se on erityisesti mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsiville ja asunnottomille. (Juhila 2008, 41–42.)

Kun muissa artikkeleissa diakoniatyöstä puhuttaessa tarkoitetaan erityisesti Suomen evankelisluterilaisen kirkon tekemää diakoniatyötä, niin tässä artikkelissa huomautetaan, että muissakin kristillisyyhteiskunnallisiksi luonnehdittavissa organisaatioissa, joista useimmat voi lukea myös sosiaalisten järjestöjen kategoriaan, tehtävän samankaltaista työtä. Näiksi organisaatioiksi luetellaan Sininauhaliitto, Pelastusarmeija, sekä Suomen Setlementtiliitto. (Juhila 2008, 42.)

4.3.3 Melinda-tietokannan haulla saatu aineisto

Melinda-tietokannasta löytyi uusina artikkeleina kaksi akateemista opinnäytettä. Nämä olivat väitöskirja ”Perusturva ja poiskäännyttäminen”, sekä pro gradu-

tutkielma ”Toimeentulotukea, diakoniaa ja ruoka-apua: viimesijainen vastuu ihmisarvoisen elämän turvaamisesta suomalaisessa hyvinvointivaltiossa”.

Anne Määtän väitöskirja ”Perusturva ja poiskäännyttäminen” (2012) tutkii suomalaisen palvelujärjestelmän toimivuutta perusturvaa hakevien asiakkaiden näkökulmasta. Määttä tutkii perustuslain pohjalta, toteutuuko laissa annettu lupaus oikeudesta sosiaaliturvaan eri kriisitilanteissa. Tarkastelemalla asiakkaisiin, työntekijöihin sekä etuuksiin liittyviä tekijöitä tutkimus pyrkii paikallistamaan palvelujärjestelmän aukkoja. (Määttä 2012, 3.)

Tutkimus avaa perusturvan haun prosessia ja syitä siihen, miksi osa tukea hakevista asiakkaista käännytetään pois. Tutkimus antaa äänen ihmisille, jotka helposti jäävät tilastoissa pimentoon. Väitöskirjassa esitetään yhteenvetona, että perusturvan myöntäminen tai sen epääminen johtuu asiakkaan perhesuhteista, etuuden kriteereistä, etuuskäsittelijän ammatillisesta osaamisesta ja taustaorganisaation säännöistä. Tämä aiheuttaa sen, että kielteisen tukipäätöksen saanut henkilö vastuutetaan itse hoitamaan ongelmansa ja hakemaan apua muilta tahoilta. (Määttä 2012, 4.)

Tutkimuksen mukaan diakoniatyö ja Suomen Punaisen Ristin tarjoama epävirallinen apu on tullut jäädäkseen paikkaamaan toimeentulotuessa ja muissa sosiaalietuuksissa esille tulevia puutteita. Diakoniatyöntekijät kertovat tutkimuksessa, että yhä useammin vastaanotolle tulevat henkilöt ovat sosiaalitoimiston lähettämiä. Selektiivisyys ja marginaalisuus näyttäisivät vahvistuneen suomalaisessa sosiaaliturvassa. (Määttä 2012, 19.)

Väliinputoamiskokemusten huomattiin kasautuvan toimeentulotuen hakijoille, joista heikoimmassa asemassa ovat mielenterveyssyistä tai päihdeongelmien takia työkyvyttömät, avuttomat ja yksinäiset vanhat ihmiset, ihmiset, jotka joutuvat pitkään odottamaan kuntoutustukipäätöstä ja ne, joilla työkyvyttömyyseläke on syystä tai toisesta hylätty. Väliinputoamista syntyy erityisesti silloin, kun hakija saa kielteisen päätöksen tulojen ylittäessä vain hieman toimeentulotukeen oikeuttavan normilaskelman tai vaikeasti realisoitavan omaisuuden vuoksi. Puhutaan myös tulojen vyöryttämisestä, toisin

sanoen niiden huomioimisesta takautuvasti normilaskelmassa, sekä veloista ja lainoista, joita ei hyväksytä normilaskelmassa. Myös nämä aiheuttavat väliinputoamisesta. (Määttä 2012, 30.)

Vaikka Määtän teos ei käsittele finanssikriisiä tai talouslamaa, näen teoksen muilta osin palvelevan hyvin omaa työtäni. Väitöskirja sivuaa myös jonkin verran diakoniatyötä.

Tanja Vainion (2011) pro gradu -tutkielmaa ”Toimeentulotukea, diakoniaa ja ruoka-apua: viimesijainen vastuu ihmisarvoisen elämän turvaamisesta suomalaisessa hyvinvointivaltiossa” en onnistunut saamaan käsiini muuten kuin Internetissä olevan tiivistelmän osalta. Varsinaisen teoksen saaminen vaatisi Jyväskylän yliopiston tunnukset, joita en onnistunut hankkimaan. Tutkimus tarkastelee köyhyyttä ja sen eri ratkaisumalleja Suomessa ja muissa pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa. Vainio lähestyy köyhyysongelmaa ruoka-avun kautta ja pohtii sen toimivuutta köyhyysongelman ratkaisuna hyvinvointivaltiossa.

Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on pohtia niin sanottujen ruokapankkien toimivuutta, joita perustettiin 1990-luvun laman jälkiseurauksina. Ruokapankit ovat vakiinnuttaneet paikkansa yhteiskunnassa, vaikka näin ei ollut tarkoitus käydä. Vainio miettii pro gradussaan, miksi näin on käynyt ja miksi ruoka-apu on edelleen tarpeellista. Tutkimus on kerätty Jyväskylän evankelis-luterilaisen seurakunnan diakoniatyön asiakkaiden kokemuksista. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista henkilöistä, jotka hakivat ruoka-apua, ei kuulunut toimeentulotuen piiriin. Näitä henkilöitä ovat muun muassa eläkeläiset. Toimeentulotukea saavista henkilöistä eritoten pitkäaikaistyöttömät käyvät usein ruoka-avussa. (Vainio 2011.)

Tutkimukseen vastanneet olivat sitä mieltä, että toimeentulotuen ja eritoten harkinnanvaraisen toimeentulotuen hakuprosessi oli vaikea. Puolet tutkimukseen osallistuneista piti syynä tähän sosiaalityöntekijöiden vaikeaa tavoitettavuutta, kun taas diakoniatyöhön oltiin tyytyväisiä. Tutkimus osoitti, että diakoniatyö tarvitsisi lisää taloudellisia tukivaihtoehtoja ja toi esiin suuren

tarpeen sille, että diakoniatyöntekijät auttaisivat asiakkaita toimeentulotukihakemusten teossa ja kielteisissä tukipäätöksissä sekä avustaisivat valitusten teossa. Näyttäisi siltä, että vastuu köyhyyden ratkaisusta on jossain määrin vyörytetty kirkolle ja yksilöille itselleen. Vaarana nähdään ihmisarvoisen elämän turvaamisen vastuun siirtyminen virallisilta toimijoilta epävirallisille toimijoille, jolloin avusta tulee epäsäännöllistä. (Vainio 2011.)

4.3.4 Google-haulla saatu aineisto

Google-haulla sain yhteensä kolme artikkelia. Ne olivat: ”Toimeentulotuen muuttunut asema”, ”Toimeentulotuen saamisen toistuvuus ja etuuksien päällekkäisyys” ja ”Jäivätö pienituloiset finanssikriisin jalkoihin?”.

Teoksessa ”Toimeentulotuki 2010-luvulla”, artikkeli ”Toimeentulotuen muuttunut asema” (Kuivalainen 2013) tarkastellaan toimeentulotuen muuttunutta roolia ja sitä, kuinka toimeentulotuki voi vastata finanssikriisin aiheuttamaan haasteeseen. Artikkelin pohjautuu tutkimukseen, jonka tavoitteena on kokonaisvaltainen katsaus muuttuneeseen toimeentulotukeen ja ajantasainen kuva toimeentulotuen käytännöistä kunnissa. Siinä kuvataan toimeentulotuen roolin muutosta osana toimeentuloturvajärjestelmää, tukeen tehtyjä lakisääteisiä muutoksia 1990-luvun puolivälin jälkeen sekä muutoksia toimeentulotuen myöntämiskäytännöissä. Artikkelin väittää, että toimeentulotuki ja sen rooli ovat muuttuneet merkittävästi parinkymmenen viime vuoden aikana. (Kuivalainen 2013, 15.)

Artikkeli taustoittaa kysymystä kertomalla, että sosiaalihuoltolaissa (1984) toimeentulotuki luotiin yhteiskunnan viimesijaiseksi ja väliaikaiseksi tarveharkintaiseksi tukimuodoksi poikkeuksellisten elämäntilanteiden tilapäisiin vaikeuksiin. Tarveharkintaisuus jakoperiaatteena on ollut sosiaalipolitiikan keskeisiä kiistakysymyksiä. Sillä pyritään varmistamaan tuen viimesijaisuus. Tuen hakeminen yksityiskohtaisine selvityksineen on koettu yksityisyyteen puuttumiseksi ja nöyryyttäväksi. (Kuivalainen 2013, 15–16.)

Ensin 1990-luvun lama muutti toimeentulotuen aseman ja sitten uudestaan finanssikriisin aiheuttama taantuma 2009. Toimeentulotuen tarpeen on osoitettu seuraavan taloussuhdanteita, tosin pienellä viiveellä. Muutoksista keskeisimmät ovat saajien määrän lisääntyminen ja tuen tarvitsemisen ajan pitkittyminen. Myös toimeentulotuen asiakasrakenne on muuttunut. Toimeentulotuen saajat ovat nuortuneet, kuitenkin osin johtuen työttömyysturvan ehtojen kiristymisestä. (Kuivalainen 2013, 16–19.)

Artikkelin mukaan monet kehittämistoimenpiteet aloitettiin jo 1990-luvun laman myötä. Kehittämistoimenpiteitä ovat olleet muun muassa tuen saajien aktivointi työllistymään sekä muutokset toimeentulotuen tasoon. Tässä yhteydessä artikkelissa todetaan pitkään toimeentulotuen tarpeessa olleiden joutuminen turvautumaan kirkon ja muiden järjestöjen apuun. Järjestelmää on pyritty kehittämään joustavammaksi syrjäytymisen torjumiseksi omatoimisuutta edistämällä. (Kuivalainen 2013, 23–24.)

Vuosina 2007–2011 on tullut useita tutkimuksia siitä, että tuen taso on jäänyt jälkeen yleisestä tulokehityksestä ja sen saajien köyhyys on kasvanut. Vuonna 2012 voimaan tullessa uudistuksessa tukeen tehtiin kuuden prosentin tasokorotus, mikä oli ensimmäinen kahteenkymmeneen vuoteen. Samassa yhteydessä korotettiin muutamia muita sosiaalietuuksia tarkoituksena vähentää toimeentulotuen tarvetta. (Kuivalainen 2013, 24.)

Sosiaalityöntekijöiden työnkuva on muuttunut asiakasmäärän nopean kasvun myötä rutiininomaisten laskennallisten tehtävien osuuden lisääntyessä. On nähty suuri tarve sosiaalityön voimavarojen kohdentamiselle ammatillisen osaamisen kannalta oleellisiin tehtäviin. Yhtenä kysymyksenä jo 1990-luvulla ja uudestaan vuonna 2009 on ollut ajatus toimeentulotuen myöntämisen siirtämisestä Kelaan. (Kuivalainen 2013, 25–27.)

Vaikka artikkeli käsittelee laajempaa aika-aluetta kuin tutkimuskysymykseni, siitä tulee esiin, kuinka finanssikriisin jälkeisessä lamassa tapahtui samankaltaisia kehityskulkuja kuin aiemmassa lamassa. Artikkelissa mainitaan myös lyhyesti, kuinka kirkon tarjoamalle avulle tuli lisätarvetta. (Kuivalainen

2013, 23.)

Teoksessa ”Toimeentulotuki 2010-luvulla”, artikkelissa ”Toimeentulotuen saamisen toistuvuus ja etuuksien päällekkäisyys” (Kauppinen, Moisio, & Mukkila 2013) tarkastellaan toimeentulotuen nousseita kustannusmenoja ja asiakasmääriä. Artikkelin väittää toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaiden olevan hyvin haavoittuvaisia ja heidän määränsä kehityksen heijastelevan köyhyyden ja huono-osaisuuden kehitystä yhteiskunnassa.

Tämä artikkeli käsittelee edellistä artikkelia tarkemmin toimeentulotukea saavien henkilöiden määrän kehitystä 1990-luvun laman kasvusta laman jälkeiseen vähenemiseen ja uuteen lievempään kasvuun 2008 finanssikriisin jälkeisenä aikana (katso kuvio 1). Samanaikaisesti pitkäaikaisten asiakkaiden määrä (saivat tukea seuraavanakin vuonna) nousi 57 prosenttiin uusista asiakkaista sen oltua aiemmin 2000-luvulla 50 prosenttiin, mihin se oli laskenut 1990-luvun lamavuosien 55 prosentista. Pitkäaikainen tuki oli nuorilla yleisempää, vanhemmissa ikäryhmissä harvinaisinta. Perhetyyppien väliset erot olivat pieniä, lapsettomilla pareilla tukikuukausia oli vähiten, yksin asuvilla miehillä eniten. (Kauppinen, Moisio, & Mukkila 2013, 37, 39, 43, 47.)

Artikkelin tausta-aineistona olleen tutkimuksen mukaan toimeentulotuella on ”kaksoistehtävä” toisaalta tilapäisen tuen tarjoajana, toisaalta pitkäaikaisena vähimmäistoimeentulon tarjoajana. Riskitekijöinä pitkäaikaiseen tukeen nousevat esiin erityisesti nuori ikä ja pitkäaikaistyöttömyys. Toimeentulotuen saaminen on 2000-luvulla pysynyt samalla tasolla Kelan vähimmäisetuuksien saajilla, tukien päällekkäisyyden tärkein syy on se, että toimeentulotuessa asumismenoja korvataan paremmin kuin asumistuessa. (Kauppinen ym. 2013, 52–53.)

Tässä artikkelissa tuli esiin samankaltainen yhteys taloudellisen taantuman ja toimeentulotuen välillä kuin edellisessä artikkelissa, suppeammin, mutta joiltain osin tarkemmin analysoituna. Kirkon toimintaan tai diakoniatyöhön artikkelin sisällöllä ei ollut suoraa yhteyttä.

Artikkeli ”Jäivätö pienituloiset finanssikriisin jalkoihin?” kertoo muita artikkeleita tarkemmin finanssikriisistä vertaillen sitä 1990-luvun lamaan. Artikkelit toteaa kummankin talouskriisin olleen OECD-maiden (OECD on läntisten teollisuusmaiden taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö) syvimpiä. Siinä huomautetaan myös, että 1990-luvun laman seurauksista tiedetään suhteellisen paljon, mutta finanssikriisin jälkeisen taantuman vaikutukset ovat edelleen epäselvät. Väestön hyvinvointi keskimäärin parani Suomessa usealla eri mittarilla tarkasteltuna, mutta samaan aikaan erot väestöryhmien välillä kasvoivat, tuloerojen kääntyivät kasvuun ja tuloköyhyys nousi tuntuvasti. (Inkinen & Kuivalainen 2011, 369.)

Pienituloisuus myös pitkittyi, sillä 1990-luvun laman pitkäksi varjoksi muodostui ennen lähes tuntematon pitkäaikaistyöttömyys. Laman vaikutukset sosiaaliturvaan ja -palveluihin näkyivät leikkauksina ja heikennyksinä perusturvaetuuksien tason jäädessä jälkeen tulokehityksestä ja niiden varassa elävien kotitalouksien pudotessa köyhyysrajan alapuolelle. Kun 1990-luvun alun lama iski väestöön yhtäläisesti, niin finanssikriisin jälkeisen taantuman vaikutukset olivat kansantaloudellisten lukujen valossa suppeammat, mutta vahvistivat lamojen välillä tapahtunutta eriarvoistumiskehitystä koskettaessaan etenkin pienituloisinta väestöryhmää. (Inkinen & Kuivalainen 2011, 369–370, 374.)

Vuoden 2010 alussa kerätyn kyselyaineiston subjektiivisten kokemusten pohjalta finanssikriisin aiheuttama taantuma vaikutti monin tavoin ihmisten elämään. Työttömyyttä oli kokonaisuudessaan tällä kertaa vähemmän, joten se vaikutti perhe-elämään vähemmän kuin 1990-luvun lama paitsi pienituloisten osalta. Pienituloisten joukossa olikin enemmän työttömyyttä. Finanssikriisi vaikutti ihmisten taloudelliseen tilanteeseen enemmän kuin perhe-elämään ja työllisyyteen. Erityisesti pienituloisin tuloviidennes koki finanssikriisin heikentäneen heidän tulevaisuuden luottamustaan nähden syyksi moninaiset epävarmuutta aiheuttaneet riski- ja uhkatekijät esimerkiksi työmarkkina-asemassaan. Finanssikriisin aiheuttama taantuma heikensi pienituloisten asemaa suhteessa muihin sekä erityisesti nuorten asemaa, joiden määrä toimeentulotuen asiakaskunnassa lisääntyi edelliseen vuoteen verrattuna 20 %

ja uusien asiakkaiden osalta yli 40 %. (Inkinen & Kuivalainen 2011, 370–373.)

Konkreettisesti taloudellisen tilanteen heikentymisen näkee toimeentuloasiakkuuksien kasvun lisäksi asiakasmäärien kasvussa kirkon ja avustusjärjestöjen piirissä. Diakoniatilastoista voidaan havaita ruoka-avun saajien määrän nousu 22 %:lla ja käytetyn rahamäärän nousu 28 %:lla vuodesta 2007 vuoteen 2009. Taloudellista avustusta saaneiden määrä nousi vain kolmella prosentilla, mutta euromääräinen kasvu oli 27 %. Tilastoista ilmenee kaikkein pienituloisimpien taloudellisen ahdingon lisääntyminen heti talouskriisin alettua ja heikkeneminen edelleen taantuman jatkuessa. Myös kotitalouksien velkaantuminen on jatkunut ja maksuhäiriömerkinnät lisääntyneet huomattavasti. Uutena ilmiönä ovat olleet pikaluotot ja niiden tuottamat ongelmat monille kotitalouksille. (Inkinen & Kuivalainen 2011, 373.)

Kun 1990-luvun lama vaikutti laajasti ja perinpohjaisesti kaikkiin suomalaisiin, niin finanssikriisin jälkeinen taantuma kohdistui artikkelin kirjoittajien analyysin mukaan selkeästi pienituloisiin. Finanssikriisin jälkeinen taantuma vahvisti sitä edeltäneiden 15 vuoden aikana tapahtunutta eriarvoistumiskehitystä. Pienituloisten toimeentulon vaikeudet näkyvät toimeentulotuen ja kirkon ruoka-avun kasvaneina asiakasmäärinä. Vuonna 2011 julkaistun artikkelin mukaan finanssikriisin aiheuttaman taantuman seuraukset vaikuttavat lyhytaikaisemmilta ja suurimman osan suomalaisista selvinneen siitä ilman haitallisia vaikutuksia verrattuna 1990-luvun lamaan. Eniten finanssikriisin aiheuttama taantuma on heikentänyt ihmisten tulevaisuuden luottamusta. (Inkinen & Kuivalainen 2011, 373–374.)

Finanssikriisin jälkeisen taantuman kohdalla talouspolitiikan on arvioitu, verrattuna aiempaan lamaan, onnistuneen huomattavasti paremmin elvyttämisessä. Lisäksi lomautuskäytännöt ovat ehkäisseet laajamittaisemman työttömyysongelman. Artikkelissa kuitenkin arvellaan, että osa finanssikriisin vaikutuksista näkyy vasta viiveellä. Aiempi lama jätti jälkeensä pitkän varjon, joka kohdistui eniten pysyvästi työttömäksi jääneisiin ja ylivelkaantuneisiin. Täten vuonna 2011 pelättiin uudemman taantuman pitkittymisen tai uudelleen pahemmaksi käänntymisen aiheuttavan pienituloisimmille pahoja ongelmia.

Toimeentulotukiasiakkuuksien määrän nähdään edelleen kasvaneen ja kirkon sekä järjestöjen ruoka -avun saajien määrän pysyneen korkeana. Helpotusta odotettiin vuoden 2012 alusta voimaan tulleiden työttömien perusturvaan, viimesijaiseen toimeentulotukeen ja asumistukeen kohdistuvista korotuksista, sekä kunnallisverotuksen perusvähennyksen korotuksesta. Elinkustannusten, erityisesti ruoan ja vuokrien ennakoidun nousun arvellaan kuitenkin heikentäneen korotusten vaikutusta. Lopuksi artikkelissa todetaan, että taloudellisesti heikoimmassa asemassa olevat näyttävät kärsivän taloustaantumista eniten. (Inkinen & Kuivalainen 2011, 375.)

4.4 Aineiston analyysi

Yhtenä keskeisenä puolena kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voi pitää sitä, että kuvattavaa aineistoa ymmärretään ja hallitaan monipuolisesti. Tämän pohjalta, aineiston analysoinnin avulla ja katsauksessa saatua olemassa olevaa tietoa hyväksi käyttäen voi saavuttaa uudenlaista tietoa ja näkemystä. Jos aineiston jäsentäminen, joka voidaan tehdä esimerkiksi kronologisesti tai teemoittain, onnistuu johdonmukaisen selkeästi ja ymmärrettävästi ja päättelyn perusteet ovat avoimesti esillä, niin analyysiä ja sen lähtökohtaisia näkökulmia voi pitää eettisesti ja luotettavasti toteutettuna. (Kangasniemi ym. 2013, 297–298.)

Valitsemani kuvailevan kirjallisuuskatsauksen narratiivisen muodon mukaisesti olen pyrkinyt jäsentämään aineistoni sisällön selkeässä järjestyksessä olevaksi ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Olen kuvannut aineistoa kahdella eri tapaa, toisaalta ajassa eteenpäin liikkuvana narratiivina eli kertomuksena, toisaalta aineistosta nousevan pääteeman ympärille nivoutuneena kertomuksena. Näissä kertomuksissa olen pyrkinyt etsimään myös asioiden ja prosessien mahdollista merkitystä ja arvoa.

5 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TULOKSET

Aloittaessani työtäni minulle ehdotettiin, että ottaisin artikkeleita tarkasteluun

sekä ennen että jälkeen finanssikriisin peilatakseni finanssikriisin jälkeisiä tapahtumia sitä edeltäneeseen aikaan. Aineistoa alustavasti tarkastellessani huomasin kuitenkin, että finanssikriisiä ja sen jälkeistä aikaa tarkastelleet artikkelit esittivät hyvinkin laajasti ennen finanssikriisiä olleen ajan, lähtien yleensä 1990-luvun lamasta. Näyttääkin siltä, että 1990-luvun lamalla oli monin tavoin ”pitkä varjo” suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointiin ja varjo näkyy edelleen. Lama näkyy muun muassa sekä heikoimmassa osassa olevien ihmisten arjessa että finanssikriisistä puhuttaessa. Sen vuoksi aloitin artikkelien lopullisen haun vasta finanssikriisin alkamisvuodesta 2008.

Samasta syystä artikkeleiden pohjalta nouseva kertomus finanssikriisin vaikutuksista ei rajoitu vain finanssikriisiin, vaan laajenee kertomukseksi 1990-luvun laman pitkästä varjosta. Välillä kertomukset alkavat 1980-luvun nousukauden aikaisesta hyvinvointivaltion hyvinvoinnista. Tuona aikana köyhien asema parani. Toimeentulotuen koettiin olevan aidosti viimesijaisen ja väliaikaisen. (Kuivalainen 2013, 15–16.) Diakoniatyö oli tuolloin lähinnä sielunhoitoa ja ryhmätoimintaa, ruoka-apuun ei koettu tarvetta. (Hiilamo ym. 2008, 115–117.) Oli myös näkemyksiä, että diakoniatyötä ei tarvita lainkaan. (Juhila 2008, 40.)

Seuraavassa vaiheessa, 1990-luvun laman aikana, kaikkien yhteiskuntaryhmien taloudellinen- ja sosiaalinen asema huononi. (Inkinen & Kuivalainen 2011, 374.) Toimeentulotuen suhteen asiakasmäärä nousi ja asiakkuus piteni. (Kuivalainen 2013, 16–17.) Toimeentulotukiasiakkaiden aktivointi nousi keskeiseen asemaan, toimeentulotuen taso jäi jälkeen muusta tulokehityksestä ja monet asiakkaat joutuivat turvautumaan muuhun, esimerkiksi kirkon tarjoamaan apuun. (Kuivalainen 2013, 23–24.)

Diakoniatyön asiakasmäärät kasvoivat ja asiakkaiksi tuli enenevässä määrin uudenlaisia ryhmiä, työttömiä, velkaantuneita, päihdeongelmaisia, sairaita ja erilaisia moniongelmaisia yksilöitä ja perheitä. (Hiilamo ym. 2008, 115–117.) Diakoniatyölle nähtiin suurempi tarve ja toiminta aktivoitui suuresti, painopisteen siirtyessä taloudelliseen avustamiseen. Diakoniatyöstä muodostui hädänalaisten ”viimeinen luukku”. (Juhila 2008, 40–42.) Diakoniatoiminnan

ruokapankkitoiminta alkoi. (Vainio 2011; Hiilamo ym. 2008, 117.)

Myös varhaisemmassa kirjoituksessa, 1998 ilmestyneessä teoksessa ”Töissä työttömien kanssa” olevassa Ossi Ojasen lyhyessä historiikissa selostetaan 1980 -luvun hyvä aika ja 1990-luvun lama hyvin samanlaisesti. Ainoa huomionarvoinen eroavaisuus hakemieni artikkelien suhteen oli diakoniatyön velkaneuvonnan merkityksen korostaminen ruokapankkitoiminnan ohella. (Ojanen 1998, 16–18.)

Aikakautta 1990-luvun lopulta vuoteen 2008 luonnehti kehityskulku, jossa köyhien asema pysyi heikkona muiden yhteiskuntaryhmien taloudellisen ja sosiaalisen aseman parantuessa. Muun muassa pitkäaikaistyöttömien määrä lisääntyi ja tuloerot kasvoivat. (Inkinen & Kuivalainen 2011, 369–370, 374.) Diakoniatyön tarjoaman ruoka-avun tarve pysyi osapuilleen ennallaan, eikä taustalla oleville ongelmille, jotka aiheuttivat ruoka-avun tarpeen, politiikan tasolla yritetty vakavasti saada ratkaisua. (Hiilamo ym. 2008, 120–121, 123–124.)

Vuoden 2008 finanssikriisistä seuranneen taantuman vaikutukset verrattuna 1990-luvun lamaan eivät huonontaneet muiden yhteiskuntaryhmien tilannetta yhtä paljon, mutta köyhien jo ennestään heikko asema heikkeni entisestään. (Inkinen & Kuivalainen 2011, 370–373.) Diakoniatyön tarjoamalle avulle tuli entisestään lisää tarvetta. (Kuivalainen 2013, 23.) Tilastojen mukaan diakoniatyön ruoka-avun saajien määrä lisääntyi 22 % ja avun euromääräinen kasvu oli 28 % vuodesta 2007 vuoteen 2009. (Inkinen & Kuivalainen 2011, 373.)

Edellä kuvattu tilanne näkyy myös tilastoissa (katso liite 1). Nousukaudella 1980-luvulla toimeentulotuen saajien määrän nousu oli maltillista, kun määrä oli vähän yli 200 000 vuonna 1985, niin vuonna 1990 se oli noin 300 000. Laman huippuvuosina 1994–1997 luku oli noin 600 000. Laman jälkeen luku laski vähitellen, vuonna 2004 se oli noin 400 000 ja vuosina 2007 ja 2008 hieman yli 300 000. Vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen vuosina 2009–2010 se oli jälleen noin 400 000. Toimeentulotuen pitkäaikaisten asiakkaiden (yli vuoden

asiakkuudet) määrä oli 1990-luvun laman aikana noin 55 % koko asiakasmäärästä, laman jälkeen ennen finanssikriisiä noin 50 % ja finanssikriisin jälkeen 57 %. Huomioitavaa on myös, että vaikka finanssikriisin jälkeen toimeentulotukiasiakkaiden kokonaismäärä oli noin 200 000 pienempi kuin 1990-luvun laman huippuvuonna 1997, niin sen rahallinen arvo oli lähes sama. Tästä voi päätellä, että vaikka toimeentulotuen tarvitsijoita oli vähemmän, he tarvitsivat keskimäärin selvästi enemmän apua. (Kauppinen ym. 2013, 39.)

Tutkimusaineistostani voi löytää edellä esitettyä ajankulun myötä etenevää kertomusta tukevan aihepiirin pääteeman ympärille nivoutuvan kertomuksen. Sitä voisi kutsua kertomukseksi yhteiskunnassamme heikoimmassa asemassa olevien auttamisesta. Lakisääteisesti tästä pitäisi viimesijaisesti olla vastuussa toimeentulotuen. Toimeentulotukijärjestelmän puutteita ja suoranaisia aukkoja joutuvat kuitenkin käytännössä paikkaamaan erilaiset järjestöt ja vapaaehtoistoiminta, yhtenä tärkeimmistä tällä saralla diakoniatyö.

Näitä toimeentulotuen aukkoja ja puutteita syntyy monista eri lähtökohdista. Toimeentulotukea hakeva ei välttämättä ymmärrä, mihin hän on oikeutettu tai ei osaa hakea tukea kriisin sattuessa. Byrokratia ja säädökset aiheuttavat sen, että joku saattaa pudota turvaverkkojen ulkopuolelle. Toimeentulotuki on jäänyt jälkeen elinkustannusten nousun vauhdista. Julkisen talouden rahoitusvaje aiheuttaa omalta osaltaan ongelmia, esimerkiksi muihin tukiin budjetoitujen varojen loppumista kesken budjettivuoden tai kitsastelua harkinnanvaraisen ja ennaltaehkäisevän toimeentulotuen myöntämisessä.

Heikoimmassa asemassa olevien tilanteeseen vaikuttavat monet syyt. Työttömyys, etenkin pitkäaikaistyöttömyys, on yksi tärkeimmistä syistä. Muita syitä ovat esimerkiksi yksinhuoltajuus, vakava sairaus ja vammaisuus. Oma kokonaisuutensa ovat päihdeongelmat. Monien heikoimmassa asemassa olevien ongelmat juontuvat monista eri tekijöistä. Puhutaankin moniongelmaisista henkilöistä, joilla on päihdeongelma, fyysinen sairaus ja mielenterveysongelmia.

Monien ongelmien taustalla näkyvät talouselämän rakenteelliset ongelmat tai

suhdannevaihtelut. Näiden taustalla ovat osin maailmantalouden ongelmat, osa ongelmista johtuu Suomen tilanteesta. Maailmantalouden suuret suhdanteet tuovat esiin Suomen talouden rakenteellisia ongelmia. Suuri lama 1990-luvulla muutti monia asioita sosiaalitoimen toimintakentällä pysyvän tuntuiseksi. Näissä muutoksissa kaikkein heikoimmassa asemassa olevat vaikuttavat kärsivän kaikista eniten. Jälleen finanssikriisin 2008 jälkeisen taantuman myötä toimeentulotukea tarvitsee yhä useampi, yhä pidempään ja yhä enemmän.

Koska ongelmat johtuvat usein yhteiskunnan ja talouselämän rakenteellisista heikkouksista, tilapäiseksi tarkoitettu toimeentulotuki on tullut useissa tapauksissa pysyväksi ja ensisijaiseksi toimeentulon lähteeksi. Välillä sekään ei riitä, vaan tarvitaan erilaisten järjestöjen ja diakoniatyön lisääpua, esimerkiksi ruokapankkeja. Nämä toimenpiteet ovat kuitenkin ikään kuin ”laastaria haavoille” puuttumatta ongelmien varsinaiseen syyhyn. Siksi tarvitaankin kirkkoa, ei vain diakoniatyön kannalta, vaan myös heikoimpien puolestapuhujana.

Kertomuksen heikommissa asemassa olevien auttamisesta voi nähdä myös kertomuksena kristillisestä lähimmäisenrakkaudesta. Diakoniatyön muodossa se paikkaa julkisen vallan hyvinvointipalveluiden jättämiä aukkoja.

6 POHDINTA

6.1 Kirjallisuuskatsauksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuudella eli validiteetilla voidaan perustella tutkimuksen pätevyys ja luotettavuus. Tutkimuksen validius eli pätevyys tarkoittaa alun perin tutkimusmenetelmän kykyä mitata täsmälleen sitä, mitä on tarkoitus mitata. Tarkoitus on saada siis tutkimustulos, joka vastaa tutkimuskysymykseen. Tutkimukseni kaltaisessa kirjallisuuskatsauksessa ei mitata samankaltaisesti kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa, mutta tutkimuksen pätevyyttä voi kuitenkin arvioida vertailemalla kuvauksen ja siihen liitettyjen selitysten ja tulkintojen yhteensopivuutta. Tutkimuksen reliaabelisuus tarkoittaa tulosten

toistettavuutta, toisin sanoen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisen kaikista vaiheista, myös tutkijan päätelmien perusteista. (Hirsjärvi ym. 2007, 226–228.)

Salmisen (2011, 7) mukaan narratiiviseen kirjallisuuskatsaukseen liittyy helposti johdattelevuus ja puolueellisuus. Olen yrittänyt katsauksessani nostaa esiin artikkeleissa kirjoitettuja asioita puolueettomasti, mutta luonnollisesti näkemys siitä, mikä artikkeleissa halutaan tuoda keskeisesti esiin, on oman ymmärryksen mukainen. Olen pyrkinyt myös olemaan johdattelematta lukijaa mihinkään tiettyyn suuntaan, mutta artikkeleista esiin tulevaa heikossa asemassa olevien puolesta puhumisen asennetta en ole myöskään pyrkinyt kätkemään. Kyseinen asenne nousee mielestäni vahvasti esiin myös sosiaalityön eettisistä ohjeista (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013, 7–9, ks. Juhila 2008, 41.)

Tekemäni haut voi toistaa, joten tutkimukseni reliabiliteetti siltä osin toteutuu. Olen myös pyrkinyt selostamaan tutkimukseni kaikki vaiheet ja parhaani mukaan perustelemaan päätelmäni. Opinnäytetyöni eettisyys käy ilmi huolellisesta aineiston valinnasta ja sen tarkasta analysoinnista. Mielestäni työni antaa suhteellisen luotettavan kuvan kyseisenä aikana aiheestani kirjoitettujen artikkelien keskeisestä sisällöstä.

6.2 Tulosten tarkastelu

Taustalla ollut 1990-luvun lama vaikutti kaikkiin väestöryhmiin, mutta heikoimmassa asemassa olevat kärsivät siitä pysyvästi. Vuoden 2008 finanssikriisin jälkeinen taantuma vaikutti heikoimmassa asemassa oleviin entistä rankemmin, pahemmin kuin muihin väestöryhmiin. Hyvin toimeentulevat ovat selvinneet paremmin viimeisimmästä taantumasta, koska heidän kärsimänsä menetykset eivät ulottuneet heidän oleelliseen toimeentuloonsa. Heikommissa asemassa olevat menettivät niin paljon, etteivät kyenneet enää tulemaan toimeen. He ovat monin tavoin syrjäytyneet tai vaarassa syrjäytyä

ihmisarvoisesta elämästä. (Inkinen & Kuivalainen 2011, 374.)

Voikin hyvin kysyä sosisiko artikkeleista esille nousevan kertomuksen nimeksi ”Hyvinvointivaltion lupausten mureneminen”? Artikkeleiden kirjoittajien asenne tuntuu olevan hyvinvointiyhteiskunnan puolestapuhujan sekä tasa -arvoisten lähtökohtien ja solidaarisuuden kannattajan asenne.

Artikkeleissa käy ilmi, että diakoniatyön rooli on viime vuosikymmeninä muuttunut oleellisesti. Diakoniatyö on nykyisessä tilanteessa heikoimmassa asemassa olevien kannalta erityisen tarpeellista. Se on kuitenkin viimeisen hädän paikkaamista, mutta väliaikaista. Se on helposti seurausten korjaamista ilman syihin puuttumista. (Juhila 2008, 40.)

Tärkeä kehittämisen kohde liittyy kysymykseen siitä, miten diakoniatyö voisi puuttua syrjäytymisen syihin. Käsittääkseni diakoniatyö voisi paneutua enemmän sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen luottamuksen tukemiseen. Diakoniatyö voisi panostaa heikoimmassa asemassa olevien auttamiseen niin, että he lopulta itse voisivat auttaa itseään ja toisiaan. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi kehittämällä vapaaehtoistoimintaa vastuuttavampaan ja voimaannuttavampaan suuntaan.

Ammatillisen kasvun kannalta olen huomannut, että kirkolla ja diakonialla on suuri rooli ja vastuu hädässä olevien ihmisten auttamisessa. Sosiaaliset verkostot eivät ole yksin riittävän kattavia auttaakseen hädänalaisia riittävästi. Tämän johdosta kirkko on joutunut ottamaan hoitaakseen laman ja taantuman uhrien toimeentuloa antamalla ruoka-apua ja taloudellista tukea. Tästä näyttäisi tulleen pysyvä ilmiö suomalaisessa yhteiskunnassa, mitä sen ei pitäisi olla. Ymmärrän nyt paremmin ja uudella tavalla diakoniatyön roolin köyhien ja heikompiosaisten auttajana.

Nykyiseen taantumaan verrattuna 1990-luvun lama oli äkillisempi ja rajumpi, mikä tarkoitti dramaattista käännekohtaa diakoniatyössä. Kirkon apu oli menestystarina laman aikana ja kun suomalaisten luottamus kirkkoon ennen lamaa oli hyvin heikkoa, kasvoi se 2000-luvulle tultaessa jo niin, että kaksi

kolmasosaa kansasta luotti kirkon toimintaan heikkojen ja sorrettujen auttajana. Tämä saattoi johtua siitä, että kirkko otti vastuullisen roolin puhuessaan laman uhrien puolesta päättäjille ja avustamalla heikkoja taloudellisesti. (Hiilamo 2015, 5.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Näyttäisi siltä, että väliaikaiseksi tarkoitettu toimeentulotuesta ja ruokapankkitoiminnasta on tullut pysyvä ilmiö suomalaisessa yhteiskunnassa jo 1990-luvun laman myötä. Finanssikriisi tuntuu pahentaneen tilannetta entisestään. Kirjallisuuskatsaukseni pohjalta näen diakoniatyön merkityksen ruokapankkitoiminnassa ja velkaneuvonnan kannalta hyvin tärkeäksi, mutta sen lisäksi olisi syytä edelleen kehittää tätä toimintaa. Diakoniatyön kannattaisi laajentua enemmän myös taloudellisen avun ulkopuolelle, jotta se voisi paremmin vastata kasvavaan avun tarpeeseen. Kehittämällä toimintaansa enemmän vapaaehtoistoimintaan ja takaisin ihmisten henkisen kohtaamisen suuntaan, diakoniatyö voisi paremmin ennaltaehkäistä syrjäytymistä ja auttaa jo syrjäytyneitä saamaan takaisin sosiaalisen pääomansa ja luottamuksensa.

Opinnäytetyöprosessi on ollut vaikeaa ja haastavaa, mutta joustavan aikataulun ja ammattimaisen ohjauksen avulla koen selvinneeni kunnialla tehtävästä. Olen oppinut monia hyödyllisiä asioita tiedonhausta, sosiaalialan byrokratiasta ja -laista, kirkon ulottuvuuksista ja talouden vaikutuksista yhteiskuntaan. Koen pystyväni soveltamaan oppimiani asioita tulevana sosiaalialan ammattilaisena.

8 LÄHTEET

- Elo, Henri 2007. Subprime-kriisi paljasti rahoitusjärjestelmän haurauden osa 1 2007. Viitattu 31.8.2015. <http://blog.kauppalehti.fi/80-plus-paivassa-osakesijoittajaksi/subprime-kriisi-paljasti-rahoitusjarjestelman-haurauden-osa-1-slash-2>.
- Euroopan talouskriisin taustat ja kulku 2012. Viitattu 1.9.2015. http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?contentid=242190#.VObnB_msWCk
- Freystätter, Hanna(toim.) & Mattila, Veli-Matti 2011. Finanssikriisin vaikutuksista Suomen talouteen. Viitattu 17.2.2016. <http://www.suomenpankki.fi/pdf/167911.pdf>.
- Grönlund, Henrietta & Pessi, Anne Birgitta 2011. Julkista vai kansalaisyhteiskunnan apua? Auttaminen Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa. Teoksessa Anne Birgitta, Pessi & Juho, Saari, (toim.). Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa. Tampere: Juvenes Print OY.
- Helsingin Sanomat, 2015. Teittinen, Paavo 2015. Suomen talouteen iski täydellinen myrsky—mikä meni pieleen ja mitä nyt pitäisi tehdä? Viitattu 7.3.2016. <http://www.hs.fi/talous/a1445577803107>.
- Hiilamo, Heikki 2015. Miten diakoniatyö reagoi taantumaan? Diakonian tutkimus 1/2015. Viitattu 20.3.2016. http://dts.fi/files/2009/10/DT1_2015webK.pdf.
- Hiilamo, Heikki, Pesola, Ulla & Tirri, Sirpa 2008. Kirkon ruoka-apu. Teoksessa: Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko, Lehtelä, Kirsi-Marja &

- Silvasti, Tiina (toim.) Toisten pankki: Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino OY.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi
- Hänninen, Vilma 2003. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Väitöskirja. Tampere. Viitattu 9.3.2016.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67873/951-44-5597-5.pdf?sequence=1>.
- Inkinen, Niina & Kuivalainen, Susan 2011. Jäivätö pienituloiset finanssikriisin jalkoihin? Janus. 2011, Vol. 19 (4), 369–376.
- Johansson, Kirsti 2007. Kirjallisuuskatsaukset-Huomio systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. Teoksessa Johansson, Kirsti, Axelin, Anna, Stolt, Minna & Äärl, Riitta-Liisa (toim.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja A:51/2007. Turku: Digipaino- Turun yliopisto.
- Jokela, Ulla 2011. Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A, tutkimuksia 34. Väitöskirja. Viitattu 18.3.2016.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/27857/diakonia.pdf>.
- Juhila, Kirsi 2008. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino OY
- Kangasniemi, Mari, Utriainen, Kati, Ahonen, Sanna- Mari, Pietilä, Anna-Maija, Jääskeläinen, Petri & Liikanen Eeva 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede. 2013, Vol. 25 (4), 291–301.
- Kauppinen, Timo M, Moisio, Pasi & Mukkila, Susanna 2013. Toimeentulotuen saamisen toistuvuus ja etuuksien päällekkäisyys. Teoksessa Kuivalainen, Susan Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Terveysten- Ja hyvinvoinnin laitos Raportti 9/2013.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104474/URN_ISBN_978-952-245-866-7.pdf?sequence=1.

Kela.fi 2015. Toimeentulotuki siirtyy Kelan hoidettavaksi vuonna 2017. Viitattu 2.9.2015.

http://www.kela.fi/ajankohtaista/-/asset_publisher/mHBZ5fHNro4S/content/id/2059077.

Kuivalainen, Susan 2013. Toimeentulotuen muuttunut asema. Teoksessa Kuivalainen, Susan(Toim.) Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Terveysten- Ja hyvinvoinnin laitos Raportti 9/2013. Juvenes Print. Helsinki.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104474/URN_ISBN_978-952-245-866-7.pdf?sequence=1.

Laki toimeentulotuesta 1997/1412. 30.12.1997. Viitattu 13.3.2016.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>.

Lukkarinen, Henri 2015. Euroopan talouskriisi, koettu hyvinvointi ja sosiaalinen pääoma. Pro Gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu & Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Viitattu 8.3.2016.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/45697/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201504221649.pdf?sequence=1>.

Määttä, Anne 2012. Perusturva ja poiskäännyttäminen. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A, tutkimuksia 36. Väitöskirja. Viitattu 10.3.2016. [file:///C:/Users/Aarni%20Moisio/Desktop/A_36_ISBN%209789524931762%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/Aarni%20Moisio/Desktop/A_36_ISBN%209789524931762%20(4).pdf).

Ojanen, Ossi 1998. Työttömyys työn lyhyt historia Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa Kytöksen artikkelien ja eräiden paikallisten hajatietojen valossa vuosina 1975–1994. Teoksessa: Sipiläinen, Ilkka(toim.) Työssä työttömien kanssa. Kirkon diakonia-ja yhteiskuntatyön keskus. Kirkkohallitus. Helsinki.

Sakasti 2016. Miten diakonia toteutuu? Viitattu 15.3.2016.

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content3AFE4B>.

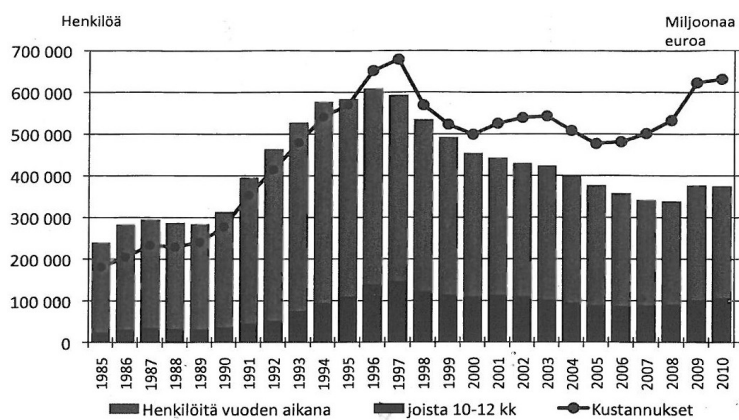
- Salminen, Ari 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? –Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Toimeentulotuki. Viitattu 12.3.2016.
<http://stm.fi/toimeentulotuki>.
- Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka. Talentia ry. Helsinki. Viitattu 15.3.2016.
<http://www.talentia.isinteksas.com/mag/eettinenopas.php>.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a. Diakoniatyö. Viitattu 17.3.2016.
<https://evl.fi/evlfi.nsf/Documents/397185B9DADB18B3C22570270045740E>.
- Taloussanomat 2011. Näin lama iskisi: Tässä ovat ensimmäiset kärsijät. Viitattu 1.9.2015.
<http://www.taloussanomat.fi/kansantalous/2011/08/12/nain-lama-iskisi-tassa-ovat-ensimmaiset-karsijat/201111227/12>.
- Toimeentulotuki. Opas toimeentulotukilain soveltajille 2013. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013: 4. Helsinki. Viitattu 12.3.2016.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104369/URN_ISBN_978-952-00-3385-9.pdf?sequence=1.
- Vainio, Tanja 2011. Tiivistelmä pro gradu -tutkielmasta Toimeentulotukea, diakoniaa ja ruoka-apua: viimesijainen vastuu ihmisarvoisen elämän turvaamisesta suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Viitattu 11.3.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/40140>.

LIITE 1: Kirjallisuuskatsauksen pohjana käytetyt artikkelit

Artikkeli	Lähde	Kirjoittaja/ kirjoittajat ja vuosi	Sisältö
Julkista vai kansalaisyhteiskunnan apua? Auttaminen Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa	Diakonia-ammattikorkeakoulu. A tutkimuksia 31.	Grönlund, Henrietta & Pessi, Anne Birgitta 2011.	Analysoi Suomen evankelisluterilaisen kirkon harjoittamaa auttamistoimintaa ja vapaaehtoistoiminnan organisoimista.
Kirkon ruoka-apu	Toisten pankki: Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa	Hiilamo, Heikki, Pesola, Ulla & Tirri, Sirpa 2008.	Artikkeli kuvaa kirkon ruoka-apua Suomessa, sekä tarkastelee ruoka-avun taustoja ja laajuutta seurakuntatasolla.
Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat	Sosiaalityö aikuisten parissa	Juhila, Kirsi 2008.	Artikkeli tarkastelee diakoniatyön muuttunutta roolia viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana.
Toimeentulotukea, diakoniaa ja ruoka-apua:	Pro gradu	Vainio, Tanja 2011.	Tutkimus tarkastelee köyhyyttä ja sen eri ratkaisumalleja Suomessa ja muissa pohjoismaissa.

viimesijainen vastuu ihmisarvoise n elämän turvaamisest a suomalaisess a hyvinvointival tiossa			
Perusturva ja poiskäännytt äminen	Väitöskirja	Määttä, Anne 2012.	Väitöskirja tutkii suomalaisen palvelujärjestelmän toimivuutta perusturvaa hakevien asiakkaiden näkökulmasta.
Toimeentulot uen muuttunut asema	THL- Raportti 9/2013	Kuivalainen, Susan 2013.	Tarkastelee toimeentulotuen muuttunutta roolia ja sitä, kuinka toimeentulotuki voi vastata finanssikriisin aiheuttamaan haasteeseen.
Toimeentulot uen saamisen toistuvuus ja etuuksien päällekkäisyy s	THL- Raportti 9/2013	Kauppinen, Timo M, Moisio, Pasi & Munkila, Susanna 2013.	Tarkastelee toimeentulotuen nousteita kustannus menoja ja asiakasmääriä.
Jäivätö pienituloiset finanssikriisin jalkoihin?	Janus 19 (4) /2011	Inkinen, Niina Kuivalainen , Susan 2011.	Artikkeli kertoo finanssikriisistä, vertaillen sitä 1990-luvun lamaan.

LIITE 2: Toimeentulotuen saajat ja menot vuosina 1985–2010

Kuvio 1. Toimeentulotuen saajat ja menot vuosina 1985–2010.

Lähde: Toimeentulotukirekisteri, THL; Toimeentulotuen menot 2010.